

Yeni orta sınıfın doğuşu

Yukarıdaki bölümden çıkan sonuç, proletaryanın geniş anlamda ücretli işçiler kitlesiyle özdeşleştirilmesi gerektiğidir. Dolayısıyla, bu yüzyılda işçi sınıfının büyüklüğünde bir gerileme değil, hatırı sayılır bir genişleme olmuştur (bkz. Tablo VI).

Buradan hareketle, *bütün* beyaz yakalı çalışanların işçi sınıfının üyeleri oldukları sonucunu çıkartabilir miyiz? Ne yazık ki hayır. Bunun temel nedeni, daha önce vurguladığım gibi, beyaz yakalıların çok heterojen bir kategori oluşturmalarıdır. Kazançlarındaki farklılıklar bunun göstergelerinden biridir. Tablo IV'te görüldüğü gibi, 1978'de üst düzey erkek profesyoneller, menejerler ve idareciler bütün meslek kategorilerindeki ortalama gelirden iki kattan daha fazla, kadın büro çalışanları ise ortalama gelirden %70 daha az kazanıyorlardı. Beyaz yakalı işlerdeki cinsel dağılım da ödeticidir. Tablo VII, İngiltere'de kadınların alt kademe kamu hizmetlerinde yoğunlaştıklarını, ve genel olarak kamu hizmeti hiyerarşisinde üst basamaklara doğru ilerlendikçe erkeklerin sayısının arttığını gösterir.

Tablo VI⁴¹

Toplam aktif nüfus içinde ücretliler (işsizler dahil) oranı (%)

	1930'lar	1974
Belçika	65.2 (1930)	83.7
Kanada	66.7 (1941)	89.2
Fransa	57.2 (1936)	81.3
Almanya	69.7 (1939)	84.5 (B. Almanya)
İtalya	51.6 (1936)	72.6
Japonya	41.0 (1936)	69.1
İsveç	70.1 (1940)	91.0
İngiltere	88.1 (1931)	92.3
ABD	78.2 (1939)	91.5

Tablo VII⁴²

Çeşitli memur kademelerinde kadınların oranı (%), 1975

Kademe	Oran
Genel Sekreter	4,8
Genel Müdür	3,0
Genel Müdür Yardımcısı	7,7
Kıdemli Müdür	8,2
Üst Düzey Müdür (A)	27,7
Üst Düzey Müdür	14,4
Stajyer Yönetici	31,3
Bölüm Müdürü	31,7
Büro Şefi	61,0
Büro Şef Yardımcısı	79,8
Üst Düzey Araştırmacı	7,5
Araştırmacı	17,8
Araştırma yardımcı	31,3
Tüm kademeler	42,2

Bu tür olgulara bakan bazı marksistler, üst kademe beyaz yakalı çalışanların işçi sınıfından ayrı bir sınıfsal konumda olduklarını ileri sürmüştür. Bu iddiaya geçerlilik kazandırmaya yönelik en önemli iki çalışma Amerikalı marksistler tarafından yapılmıştır. Barbara ve John Ehrenreich'in 'Profesyonel-Menejer Sınıfı' çözümlemeleri, 1970'li yıllarda *Radical America* dergisinin sayfalarında ciddi bir tartışmaya yol açmıştır.⁴³ Erik Olin Wright'ın Poulantzas eleştirisi ve ona eplik eden 'çelipikli sınıfsal konumlar' teorisi, ileride göreceğimiz gibi, daha da büyük bir önem taşımaktadır.⁴⁴

Ehrenreich'lar bir Profesyonel-Menejer Sınıfının (PMS) varlığını öne sürmüştür; bu sınıf, "üretim araçlarına sahip olmayan, toplumsal iktidarındaki baplıca işlevleri genel anlamda kapitalist kültürün ve kapitalist sınıf ilişkilerinin yeniden üretilmesi olarak tanımlanabilecek aylıklı kafa işçilerinden" oluşuyordu.⁴⁵ Ehrenreich'lar, PMS'nin Amerika'da toplam işgücünün %20-25'ini oluşturduğunu hesaplamışlardır.⁴⁶

Ehrenreich'lar, PMS'nin Harry Braverman'ın saptadığı sürecin (kol emeğinin vasıfsızlaşması, bilimsel yönetimin uygulamaya sokulması ve teknelci sermayenin ekonomik egemenliği ele geçirmesi) bir parçası olarak ortaya çıktığını

ileri sürmüldür. Bu sürecin sonucu olarak ABD'de 1890 ile 1920 yılları arasında işçi sınıfının dönüþümü "üretim sürecinin yeni baþtan örgütlenmesini, dev kurumların ortaya çıkışını ve metallerin işçi sınıfının yapısına nüfuz edilmesini beraberinde getiriyordu."⁴⁷ Bu deðiþiklikler "kapitalist sınıf ilþkilerinin yeniden üretilmesinde uzmanlaşan bir sınıf ortaya çıkarmıştır ki bu sınıf kapitalist sınıf açısından bir gerekliliktir".⁴⁸ "PMS...sermaye tarafından istihdam edilmekte ve yönetip denetlediði emek üzerinde (onu doğrudan çalıştırıyor olmamakla birlikte) bir otoriteye sahip olmaktadır."⁴⁹

Bu çözümleme bazı açılardan doğru bir yoldayken (özellikle aktarılan son cümledeki gibi), Ehrenreich'ların genel PMS anlayışıyla geçerliliğini yitiriyordu. Ehrenreich'ların temel hatası, PMS'yi *iþlevine* (yani, "kapitalist kültürün ve kapitalist sınıf ilþkilerinin yeniden üretimi"ne) göre tanımlamalarıydı. Al Szymanski'nin sözleriyle: "Bir sınıf, iþlevinin sınıf ilþkilerini yeniden üretmek olup olmasına göre tanımlanabilirse, emekleri üretken olmadığı için banka ve sigorta işçileri, ve emekleri kapitalistlerin dünya çapında bir imparatorluk kurmalarına olanak tanıdığı için, yani *ekonomik iþlevleri kapitalist sınıf ilþkilerini yeniden üretmek* olduğu için, cephane fabrikalarında çalışan işçileri de işçi sınıfından saymamak gerekir."⁵⁰ Gerçekten de, bir adım daha atılıp, *her* ücretli işçinin sermaye açısından bir iþlevi olduğu, aksi takdirde istihdam edilmeyeceði söylenebilir.

Ehrenreich'ların çözümlemesini yüzeysel bir bakışta cazip kılan özellik, PMS'nin sözde *toplumsal denetim* iþlevi üzerinde yoğunlaşmalarıydı. PMS üyelerinin işçiler karşısındaki gücü, menejerler olarak işyeri çerçevesinde değil de, örneğin sosyal hizmetlerin tüketicileri olan işçilere karşı varolabilir. Ehrenreich'lara göre: "Profesyonel-müşteri ilþkileri...işçi sınıfı ile PMS arasındaki ilþkinin biçimlenmesinde önem taşıyır."⁵¹ Örneğin, akla hemen bir sosyal görevli ile müşterileri arasındaki, sosyal görevlinin, diyelim 'uygun olmayan' anne babalardan çocuklarını alma hakkı gibi, kesinlikle büyük bir güç kullandığı ilþki gelmektedir.

Ehrenreich'ların 'profesyonel ile müşteri ilþkileri'ni bir kişinin sınıfsal konumunu tanımlayan özellik olarak görme çabalarını reddetmeliyiz. Sosyal görevli ile müşteri arasındaki ilþki, işçileri işleri yüzünden diğer işçilerle çatışmaya sürükleyen çok daha genel bir durumun örneğidir. Sosyal görevliler popüler olmayan bir gruptur, ama bir de otobüs þoförlerini düşünün.⁵² Tarifeleri yüzünden yolcularıyla durmadan kavga etmekte, yolcular da suda ve yadmurda beklemek zorunda kaldıkları için çoðu zaman haklı olarak öfkelenmektedirler. Otobüs þoförleri, sosyal görevliler gibi, hizmetlerini tüketen kişilerin çok zaman fiziksel saldırısına uğramaktadırlar. Ancak hiçbir sosyalist, bu duruma bakarak, otobüs þoförlerinin işçi sınıfının bir parçasını oluşturmada sonuçuna varamaz. Sosyalistler sorumluluğu haklı ve açık bir biçimde ait olduğu yerde, þoförleri daha sıkı tarifelerle çalışmaya zorlayan yöneticilerde bulacaklardır.

Bu nokta önemlidir, çünkü ileri kapitalist toplumlardaki genel eğitim, toplam işgücü içinde üretken emekçilerin oranının düşmesi, buna bağlı olarak hizmet sağlayan işçilerin (aslen de başka işçilere hizmet sağlayan işçilerin) oranının yükselmesi yönündedir. Hizmet işçileri müşterilerle yüz yüze ilþki içindedirler, üretken işçiler ise maddi mallar üretmeleri nedeniyle böylesi bir ilþki içine girmezler. Bu hizmetler (işveren ister devlet, isterse özel bir firma olsun) kapitalist bir bağlamda üretildiği için, işçilerle tüketiciler arasında bitmek bilmeyen çatışmalar çıkabilir. Buna iyi bir örnek İngiltere'de Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığının (DHSS) işçileridir. Hükümetin kitlesel işsizliği arttıran, sosyal hizmetleri kısıtlayan politikaları DHSS işçilerini sosyal güvenlik hizmetlerinden yararlananlarla sürekli bir çatışmaya itmektedir. Oysa, DHSS çalışanları son derece kötü koşullarda büyük baskı altında çalışmak zorundadırlar ve beyaz yakalı işçilerin en militan gruplarından biridirler.

Bu savın arkasında genel bir teorik bakış vardır. Marks'ın sınıf tanımını, insanların *üretim ilþkileri içindeki* konumuna dayanır. İnsanların üretim araçlarıyla ilþkileri sınıf yapısındaki yerlerini belirler. Demek ki bizim çözümlememiz de insanların *çalışırken* içinde buldukları toplumsal ilþki üzerinde odaklanmalıdır. Gelir, tüketicilerle ilþkiler ve 'işlev' gibi unsurlar, sınıfsal konumun olsa olsa eksik göstergelerini oluştururlar.

Yukarıda, Marks'a göre sınıfsal sömürünün her özgül biçiminin üretim araçlarının dağılımına bağlı olduğunu görmüştük. Egemen sınıf, üretim araçlarının mülkiyetini elinde tutmasıyla tanımlanır. Bu noktada 'mülkiyet' sözcüğüyle hukuksal ünvandan ziyade *fiili sahipliğin* kastedildiğini vurgulamak da önemlidir. Başka bir deyişle, egemen sınıf üretim araçlarını fiilen denetliyorsa, bunlara yasal olarak sahip olması gerekmez.⁵³ 'Menejerler devrimi'nin (bugün çok sayıda büyük firmanın maaşlı menejerlerin denetiminde olması) ve devlet kapitalizminin sınıfsal doğasının anlaşılması açısından, bu noktanın kavranması önemlidir. Dahası, fiili mülk sahipliği kendi başına bir amaç değildir; bunun yararı, başkalarının emedi üzerinde söz sahibi olunmasına olanak tanımasıdır. Kapitalistlerin fiilen üretim araçlarına sahip olmaları ve işçilerin fiilen üretim araçlarından yoksun kalmaları işçileri kapitalistler için artı-emek harcamaya zorlar.

Oldukça basmakalıp bu sözlerden çıkan sonuç, kişinin yapımını emek-gücünü satarak kazanmasının onun işçi haline gelmesine yeterli olmadığıdır. (Proletaryanın üyesi olmak için ücretli emek şarttır, ama yeterli değildir). Devlet Kömür İşletmeleri'nin genel müdürü Ian McGregor büyük madenciler grevi sırasında Kömür İşletmeleri'nin sahibi edildi. Miktarı muazzam da olsa, *aylık maaş* alıyordu. Buna rağmen, McGregor'un işçi sınıfından çok, kapitalist sınıfın bir parçası sayılması gerekmez mi?

Erik Olin Wright böyle bir önermede bulunur: "İşçiler basitçe ücretli işçiler olarak tanımlanamaz; üretim içinde başkalarının emedi denetlemeyen ve iş sürecinde kendi emeklerinin kullanımını denetlemeyen ücretli işçiler olarak tanımlanabilirler."⁵⁴ Wright, sermayenin üretim araçlarına fiilen sahip olması olgusunu incelediğimizde,

"bazı konumların sınıf ilişkileri içinde nesnel olarak çelişkili bir yer tuttuklarını"⁵⁵ görmemiz gerektiğini savunur. Bu konumlarda bulunanlar farklı sınıfların özelliklerini taşırlar ve bu yüzden farklı yönlere çekilirler. Wright, "emek-sermaye ilişkisini oluşturan üç temel süreç" saptar: "...üretim fiziksel araçlarının denetimi, emek-gücünün denetimi, yatırımların ve kaynak dağılımının denetimi... Bu üç süreç... birbirleriyle her zaman tam tamına çakışmazlar. Sınıf ilişkileri içindeki çelişkili ilişkileri belirleyen, sınıf ilişkilerinin boyutlarındaki bu çakışmazlıktır."⁵⁶

Wright'ın tanımladığı en önemli iki 'çelişkili sınıf konumu' şunlardır:

- 1) *Menejerler ile müfettişler* burjuvazi ile proletarya arasında çelişkili bir konumda yer alırlar;
- 2) Doğrudan emek-süreçleri üzerinde görece yüksek derecede denetim sağlayabilen *yarı-özerk çalışan* kategorileri, işçi sınıfıyla küçük burjuvazi arasında çelişkili bir konumda yer alırlar.⁵⁷

Birinci grubu oluşturan menejerler ile müfettişler, yatırımlar ve kaynak dağılımı, fiziksel üretim araçları ve emek-gücü üzerinde dedişik derecelerde denetime sahiptirler. Bu grubun bir ucundaki üst düzey menejerler yatırımları ve kaynak dağılımını kısmen, emek-gücünü ve fiziksel üretim araçlarını tamamen denetlerler ve bu nitelikleriyle fiilen burjuvazinin bir parçası sayılmaları gerekirken, öbür uca yer alan ustabaşlar ve bölüm başları emek-gücünü ancak sınırlı bir derecede denetleyebilirler.

Öte yandan, yarı-özerk çalışanların gerek yatırımlar ve kaynak dağılımı, gerekse fiziksel üretim araçları üzerinde ya çok az denetimleri vardır ya da hiç yoktur. Bununla birlikte,

*Yarı-özerk çalışanlar sermayenin kendini genişletmesi uğruna çalışıyor olmakla birlikte ve yasal açıdan serbest meslek sahibi statüsünü kaybetmiş olmalarına rağmen, yine de kapitalist üretim tarzı içinde küçük burjuva üretim ilişkileri adacıklarında yer alıyor olarak görülebilirler. Doğrudan çalışma ortamlarında, bağımsız zanaatkarlara özgü bir çalışma sürecini halen muhafaza ederlerken sermaye tarafından ücretli işçiler olarak kullanılmaktadırlar. Nasıl çalıştıkları hakkında söz sahibidirler ve en azından ne ürettikleri konusunda belirli bir denetime sahiptirler. Bunun iyi bir örneği, bir laboratuvardaki araştırmacıya da seçkin bir üniversitedeki profesördür.*⁵⁸

Wright, çelişkili sınıfsal konumlarda yer alanların görece küçük bir grup olduğunu vurgular:

*Beyaz yakalı işçilerin, özellikle büro işçileri ile sekreterlerin büyük çoğunluğunun yapılan iş üzerinde - olsa olsa - anlamsız ölçüde az bir özerkliğe sahip oldukları ve bu yüzden işçi sınıfı içinde değerlendirilmeleri gerektiği kesin olsa gerektir.*⁵⁹

Wright'ın yaklaşımı çadap kapitalizmin sınıfsal yapısını anlamak açısından çok verimlidir, çünkü hem bu yapının karmaşıklığını kabul etmekte, hem de çözümlemesini kişilerin üretim araçlarıyla ilişkisine dayandırmaktadır. Bununla birlikte, çelişkili sınıfsal konumlar teorisinin belli zayıflıkları da vardır.

Birincisi, Wright'ın çözümlemesi emek ile özel sermaye arasındaki ilişki üzerinde odaklanmıştır. Wright çözümlemesini devlet aygıtını kapsayacak şekilde genişletmeye çalışır, ancak bunu, devlet görevlilerinin sınıfsal konumunu hizmet ettikleri sınıfsal çıkarlardan türetmeye çalışarak yapar:

Doğrudan üretim ilişkileriyle belirlenmeyen toplumsal yapıdaki çeşitli mevkilerin sınıfsal konumu... onların, toplumsal üretim ilişkileri içerisinde tanımlanan temel sınıf çıkarlarıyla olan ilişkisiyle belirlenir.⁶⁰

Bu yaklaşım, PMS'nin sınıfsal konumunu sermaye ilişkisindeki sözde toplumsal ipevine göre tanımlamaya çalışan Ehrenreich'ların yaklaşımına çok yakındır. Her iki yaklaşım da Marks'ın toplumsal sınıfları tanımlayan özellik olarak kabul ettiği, *işyerinde* fiilen varolan güç ilişkileri çözümlemesinden uzaklaşmaktadır. Şin doğrusu, çadap kapitalizmdeki bürokratik örgütlenmeler, ister devletin ister özel kişilerin denetiminde olsunlar, ortak bir yapıya sahiptirler; üst düzey idareciler ve menejerler politikayı belirler ve orta düzey menejerler ile idareciler bu politikaları uygulama alanına aktarırlarken, sıradan işçiler kitlesi ise (hem kol işçileri, hem beyaz yakalılar) ilk iki grubun denetimine bağlıdır. Çelişkili sınıf konumlarına yol açan işte bu yapıdır. Wright'ın devlet memurları ile ilgili görüşleri sermayenin çıkarlarına hizmet etse bile sermayenin zıttı olarak görülen devlete karşı olumsuz bir yaklaşımı yansıtır. Bu, çadap marksistler arasında yaygın bir yaklaşımdır.⁶¹

Bu zayıflık Wright'ın çözümlemesinin başka bir özelliği ile bağlantılıdır: Wright'ın çözümlemesi, sınıfsal yapıyı yaratan ve ayakta tutan tarihsel dönüşümler sorununu gündeme getirilmeden, çadap kapitalizmin 'sınıf haritasını çizmeye çalışan, aslen biçimsel ve durağan bir çözümlemedir. Buna karşılık, PMS'nin ortaya çıkışını teknelci sermayenin gelişmesine ve bilimsel yönetim hareketinin yükselmesine başlayan Ehrenreich'lar tarihsel açıdan çok daha somut bir yaklaşıma sahiptirler.

Bu sorunları aydınlıkta kavuşturmak için, çelişkili sınıfsal konumlardaki insanların katıldığı üretim araçlarının denetimi sorununa daha yakından bakmak gerekir. Çelişkili sınıfsal konumlar teorisine karşı zaman zaman gündeme getirilen bir itiraz noktası, üretim sürecinde bir ölçüde denetim sahibi olmanın pek çok işçi grubunun tipik bir özelliğini oluşturduğudur. Emek ile sermaye arasında, Carter Goodrich'in deyişiyle, bir 'denetim cephesi'

vardır ve bu cephe işyeri içinde sürekli değişmektedir. Bazı durumlarda işçiler doğrudan çalışma süreçleri üzerinde önemli ölçüde denetim uygulayabilme hakkını zorla elde edebilirler. Örneğin, geçen yüzyılın sonuna doğru vasyflı metal işçileri bunu sağlayabiliyorlardı; o kadar güçlüydüler ki, etraflarına tebeşirle bir daire çiziyor ve hiçbir ustabaşı ya da menejerin dairenin içine girmesine izin vermiyorlardı. 1950 ve 1960'ların büyük ekonomik patlama yıllarında fabrikadaki sendika temsilcilerinin (*shop stewards*) üretimde üzerinde önemli ölçüde gayri-resmi bir denetim kurdukları pek çok otomobil fabrikasında da geçerliydi bu durum. Bu tür işçileri 'çelişkili sınıfsal konumları olan işçiler olarak mı tanımlayacağız?

Bu, besbelli ki saçma olur. Ondokuzuncu yüzyıl sonunda işçi aristokrasisini oluşturan bu vasyflı metal işçileri, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Avrupa devrimci hareketinin öncüsü olan işçilerdi. Bu örneğin çelişkili sınıfsal konumlar kavramını çürüten bir durum olmadığını anlamak için de denetim kavramını irdelememiz gerekir.

Kapitalist üretim tarzını, ondan önceki iki temel sınıflı toplum biçimini oluşturan kölelik ile feodalizmden ayıran özelliklerin birincisi, işçilerin özgür olması, yönetici sınıfın yasal mülkü olmamaları; ikincisi, üretim araçlarına sahip olmayıp emek-güçlerini düzenli olarak sermayeye satmak zorunda kalmaları; üçüncüsü, sermaye adına harcadıkları emeğin sermayenin sürekli denetim ve gözetimine bağlı kalmasıdır. Feodal köylü kendi iş sürecini denetlerken, toprak adası ancak üretimden bir pay almak üzere müdahale ediyordu. Kapitalist ise ancak çalışma sürecini denetlemesi sayesinde işçinin artı-emeğine el koyabilmektedir.

Demek ki sermaye, üretim sürecinde, Carchedi'nin sözleriyle "ekonomik sömürü ve baskının sürdürülmesine denk düşen bir işlev, *denetim ve gözetim işi* dediğimiz bir işlev"⁶² yerine getirerek temel bir rol oynar. Emeğin sermayenin sürekli gözetimi ve denetim altında harcanmasının taşıdığı kesin önem kapitalizmin tarihine bakıldığında görülebilir.

Kapitalist gelişmenin ilk aşamalarında kullanılan dışarıya iş verme sistemi iş sürecinin denetimini önemli ölçüde işçilere bırakıyordu; iş evde gerçekleşirken, kapitalist yalnızca borç para vermek, hammadde sağlamak ve bitmiş ürünü satın almak üzere müdahale ediyordu: "İşçilerin fabrikalarda toplanması dışarıya iş verme sisteminin doğal bir sonucuydu... bu sistemin başarısının, büyük ölçekli makineleşmenin getirdiği teknolojik üstünlükle pek bir ilişkisi yoktu. Fabrika'nın esin kaynağı ve başarısının anahtarı, üretim sürecinin denetimini işçilerden alıp kapitalistlere vermesiydi; disiplin ve gözetim teknolojik üstünlükten *bağımsız olarak* maliyeti azaltabilirdi ve azaltıyordu."⁶³

Üretimin ölçeği ve sermayelerin hacmi görece küçük kaldığı sürece, kapitalistlerin, çalıştırdıkları görece az sayıdaki büro elemanları ve ustabaşılardan yardımıyla, gözetim ve denetim işini kendilerinin yürütmeleri olanaklıydı. Sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesindeki muazzam artıştan sonra, kapitalistlerin gözetim ve denetimi kendilerinin üstlenmeleri artık olanaksızdır. Kapitalistler gözetim ve denetim işinin önemli bir bölümünü çalıştırdıkları kişilere havale etmek zorundadırlar.

Bugün kapitalist sınıf küçük bir çekirdek gruptan oluşur. İngiliz üst sınıflarıyla ilgili sosyolojik bir incelemenin yazarına göre: "1980'lerin tekeli sektörünün dış sınıfları en büyük bin şirket ve onların ortaklarını kapsayacak derecede geniş tutulursa, direktörlerin, üst düzey müdürlerin ve belli bağlı hissedarların sayısı aileleriyle birlikte 25.000-50.000 kişiye kadardır. Bu kaba bir tahmindir elbette, ama sermaye sınıfının çekirdeğinin nüfusun %0,1'inden daha azını oluşturduğu açıktır."⁶⁴ İngiltere'de 1982 Eylül'ünde işçilerin sayısı (işsizler hariç) 22.384.000'di.⁶⁵ Aradaki korkunç uçurum kolayca görülebilmektedir. İngiltere'de ve diğer ileri kapitalist ülkelerdeki kapitalist sınıf ancak bürokratik bir denetim hiyerarşisi yaratarak ayakta kalabilir.

Çelişkili sınıfsal konumlar bu hiyerarşi içinde ortaya çıkar. Orta düzey menejerler ve idareciler '*denetim ve gözetim işini yerine getirmeleri*' anlamında '*sermayenin işlevini görürler*'.⁶⁶ Bu konuya en fazla şük tutan kişi ise bir marksist değil, sosyolog John Goldthorpe'tur. Goldthorpe, benim yeni orta sınıf dediğim katmanın üyelerinin, işverenleriyle 'mutlaka önemli ölçüde karşılıklı güvene dayalı bir ilişki kurduklarını ileri sürer:

*Bu kişiler, kendilerine tanınmış belirli bir otoriteyi kullanarak ya da uzman bilgi ve deneyimlerini uygulamaya alanına aktararak, işteki görev ve rollerini belirgin bir özerklik ve inisiyatifle yerine getirirler; işveren kuruluşla zorunlu olarak kurdukları güven ilişkisinin doğrudan sonucu olarak, kendilerine düzeyi ve ödülleri açısından ayrıcalıklı çalışma koşullarını tanıyır.*⁶⁷

Bu güvenin kaynağı, menejer ve idarecilerin sermayenin işlevini yerine getirmelerindedir. Üstüne düşen rollerden bir kısmını çalıştırdığı kişilere havale etmek zorunda kalan egemen sınıf, bu kişilerin söz konusu yetkilerini kendi çıkarlarına hizmet eden bir tarzda kullanacaklarına güvenebilmek ihtiyacındadır ve bunu sağlayabilmek için çelişkili sınıfsal konumlarında yer alanlarla önemli mali ödüller sunar.

Çelişkili sınıfsal konumlarda yer alanlar egemen sınıftan iki konuda açıkça farklıdır. Birincisi, söz konusu denetimin niteliğidir. Bazı yazarlar üretim araçlarının fiili sahipliğinin iki biçimini birbirinden ayırmışlardır. Bir yanda, 'dağıtıcı' yani 'stratejik' denetim, "kendi çıkarları ve tercihlerine göre kaynakları kullanma ya da onları geri çekme yetkisi"; öbür yanda, 'işletme denetimi', "dağıtılmı olan kaynakların günlük kullanımının denetimi".⁶⁸

Stratejik denetim Wright'ın yatırımlar ve kaynak dağılımı üzerindeki denetim kategorisine denk düşer. Bu, kapitalistlerin, ister hissedar ister çalışan (ya da - çok zaman olduğu gibi - her ikisi birden) olsunlar, ayrıcalığıdır. Yeni orta sınıf ise işletme denetimine katılmakta, stratejik denetimi uygulayanların öngördükleri çerçevede içinde kararlar almaktadır.

İkincisi, kiplerin bir yandan burjuvaziye, bir yandan da yeni orta sınıfa nasıl katıldıkları sorunu vardır. Kapitalistler "konularını bürokratik atama ve terfi süreçlerine değil, kendi güçlerine borçludurlar".⁶⁹ Miras aldıkları servet, burjuvazinin oluşumunda canlandırıcı bir rol oynamayı sürdürmektedir. Bunun birinci nedeni, varislerin hisse sahibi haline gelmeleri dolayısıyla stratejik denetimde doğrudan bir pay almaları, ikincisi de İngiltere'de özel okul/Oxford/Cambridge sistemi sayesinde üst düzey menajerlik mevkilerine ulaşmada ayrıcalık sahibi olmalarıdır.⁷⁰ Yeni orta sınıf ise, bireyler olarak bürokratik meslek hiyerarşisinde üst düzeylere tırmanmadaki başarıları sayesinde kendilerine yukarıdan tanıyan işletme denetimini uygulayabilir.

Bu, yeni orta sınıfı hem proletaryadan hem de burjuvaziden ayırır. Bazı işçi gruplarının üretim sürecinde zaman zaman kurabildikleri denetimin derecesi işçilerin kolektif örgütlenme güçlerini yansıtır. İşyeri temsilcilerinin 1950 ve 1960'lı yıllarda otomobil fabrikalarında çalışma koşullarında yapılan dedikliklerde resmen veto hakkına sahip olmaları ("mutuality"), işyeri örgütlenmesinin gücünü yansıtıyordu. Ancak, bu tür kazanımlar ekonomik koşullardaki dediklikler ve işverenlerin saldırılarıyla her zaman önemli ölçüde geri alınabilir. Yeni müdür Michael Edwardes British Leyland otomobil fabrikalarında ilk olarak 'mutuality' sistemini ortadan kaldırdı. 1960'ların 'zengin işçileri' 1980'lerde Cowley otomobil fabrikasının 'köleleri'ne dönüştüler.

Bu ana kadar aslen 'sermayenin işlevini' yerine getiren menajerler ve idareciler üzerinde durdum. Ancak, aynı genel çözümleme, Erik Olin Wright'ın ele aldığı diğer kategori olan 'yarı-özerk çalışanlar'ı da kapsayabilir. Kendi iyi bildiğim bir örnek olarak üniversite öğretim üyelerini ele alalım. Burada, emek-güçlerini sürekli satarak geçinen bir ücretli işçiler grubu söz konusudur. Ancak, öğretim üyeleri işlerini yaparken sürekli gözetim ve denetim altında değillerdir. Derslerini nasıl verecekleri ve (biraz daha kişiyli da olsa) ne öğrettikleri kendilerinin karar verdikleri konulardır. Bundan başka, boş zamanlarının uzun, ders saatlerinin kısa (bazı İngiliz üniversitelerinde haftada üç saat gibi) olması sayesinde kendi araştırmalarını yürütecek zamana fazlasıyla sahip olurlar.

Açık ki öğretim üyeleri her türlü kişisizlmeden (hükümetin yüksek öğötime uyguladığı mali kesintiler, yerlerinde kalabilmek için katlanmak zorunda kaldıkları ve daha sonra meslek hiyerarşisinin merdivenlerini tırmanmak için harcadıkları çabalardan gelen baskılar) kurtulmuş değillerdir. Bununla birlikte, ücretli işçilerle karşılaştırıldığında, öğretim üyeleri işlerinde müthiş bir özgürlük ortamından yararlanırlar. Hatta, dilerlerse, kendi sınıfsal konularına ilişkin marksist çözümler kaleme alacak zamanı bile bulabilirler. Yarı-özerk çalışanlar 'sermayenin işlevi'ni yerine getirmezler, ama kapitalist gözetim ve denetimden görece kurtulmuşlardır.

Tablo VIII⁷¹

Çeşitli mesleklerde tam gün çalışan erkeklerin yaşlarına göre ortalama brüt gelirlerinde farklılıklar

Yaş grubu	M	B	A	P	T	O	S	V	YV	VZ
18-20	-	56	-	52	60	70	66	63	72	85
21-24	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
25-29	128	132	130	145	122	123	124	110	110	108
30-39	166	157	179	175	140	138	139	114	114	113
40-49	180	171	199	188	144	137	135	113	112	116
50-59	180	165	193	194	136	125	127	105	105	101
60-64	162	155	192	171	130	114	114	98	97	92
Tüm yaşlar	166	146	176	155	123	119	119	104	104	101

Meslek grupları:

M: Menajerler, *B:* Bilim adamları, profesyonel mühendisler ve teknologlar, *A:* Akademik personel ve öğretmenler, *P:* Diğer profesyoneller ve teknik görevliler, *T:* Teknisyenler, *O:* Ofis ve iletişim işçileri, *S:* Satıcılar, *V:* Vasıflı kol işçileri, *YV:* Yarı-vasıflı kol işçileri, *VZ:* Vasıfsız kol işçileri

Çelikli sınıfsal konularda yer alanların konularını sermayenin onlara tanıdığı inisiatiften almaları, bu kiplerin kazançları ile sıradan beyaz yakalı işçilerle kol işçilerinin kazançları arasındaki büyük uçurumda yansımaktadır. Marks'a göre, üretken olmayan işçilerin sermaye tarafından sömürüldüklerini yukarıda görmüştük. Başka bir deyişle, meta üretimine katılmadıklarından bu artı-emek artı-değer biçimine bürünmese bile, üretken olmayan işçilerden belli bir artı-emek elde edilmektedir. Ancak, bu çözümleme yeni orta sınıf için geçerli değildir. Yeni orta sınıf üyelerinin gelir düzeyi, 'sermaye işlevi'ni yerine getirmeleri nedeniyle, onlardan artı-emek elde edilmediğini gösterecek ölçüde yüksektir genellikle. Hatta yeni orta sınıfa işçilerin sömürülmesinden bir pay düşüyor olması muhtemeldir. Bu da besbelli bu sınıfın sermayeye bağılılığını pekiştirecektir.

Wright bu fikri böyle geliştirir:

Yetkinin menejerlere devredilmesi sermaye açışından bazı problemler, özellikle bu yetkinin sorumlu ve yaratıcı biçimlerinde kullanılması sağlama problemi yaratır. Menejerlerin baskıcı denetimler aracılığıyla şirketin bürokratik kurallarına uymasını sağlamak yetmez; menejerlerde sorumlu davranma isteği uyandırmak da önemlidir. Gelir, dereceli bir rüvet yapısı olarak, bu tür davranışları güdülendiren dürtüler yaratmakta temel bir unsurdur... Menejerlerin gelirlerinin emek-gücünün değerinin yeniden üretilmesi maliyetinin üstünde bir düzeyde saptanması, onların sınıf ilişkileri içindeki çelişkili konularını yansıtan bir unsur içerir.

Wright kendi araştırmasında, yeniden dağıtılan artı-değerin erkek menejerlerin gelirinin %20'sine vardığı sonucunu çıkarır.⁷²

Yeni orta sınıfın özgül konumu, sadece maaşlarının yüksekliğinde değil, aynı zamanda gelirlerinin yaşam boyunca çizdiği grafikte de ifadesini bulmaktadır.⁷³ Tablo VIII'de farklı yaşlardaki erkek kol işçileri, sıradan beyaz yakalı işçiler ile profesyonel, menejer ve teknik görevlilerin kazançları karşılaştırılmıştır. Görüldüğü gibi, üst düzeydeki beyaz yakalı işçilerin kazançları 40 yaşının sonlarına kadar hızlı bir yükseliş göstermekte, ve daha sonra da 20 yaşının başlarında kazandıklarının epey üstünde kalmaktadır. Otuz yaşının ortalarında doruk noktasına ulaşan kol işçilerinin kazançları ise 20 yaşının başlarındaki kazançlarının ancak yaklaşık %15 üstüne çıkabilmişken, daha sonra o düzeyin de altına inmektedir. Sıradan büro işçilerinin kazanç devresi kol işçilerinininkine yakındır; bu gruplar arasındaki fark kadın çalışanlar dahil edildiğinde daha da daralır.

Gelirlerin yaşam boyunca çizdiği bu farklı grafikler üretim ilişkilerindeki farklı konuları yansıtır. Kol işçileri kazançlarının önemli bir kısmını fazla mesaiyle sağlarken, fazla mesai yapma olanakları da en fazla otuz yaşlarında söz konusudur. Üst düzey beyaz yakalı işçiler meslek yapısının öyle bir parçasını oluştururlar ki, düzenli maaş zamları ve terfi mekanizması sayesinde yaşam standartlarının sürekli yükselmesini bekleyebilirler; başka bir deyişle, önceden varolan bir hiyerarşinin üst basamaklarına tırmanarak *bireyler* olarak ekonomik ve toplumsal konularının iyileşmesini bekleyebilirler. İşçilerin yaşam standartlarında kayda değer bir düzelme olmasını umabilmeleri ise kolektif örgütlenme ve eylemlere bağlıdır.

Ayrıca, işçilerin gücü kapitalist ekonomideki dalgalanmalara bağlı olarak değişir; günümüzdeki gibi işsizliğin yüksek olduğu dönemlerde işverenler büyüme dönemlerinde verdiklerini geri alabilirler. Bu nedenle işçilerin konumu aslında güvenli değildir; ekonomik konjonktürdeki bir değişiklik, sağladıkları her türlü kazanımı kaybettirebilir. Beyaz yakalı çalışanların üst tabakaları açısından ise böylesi bir bu durum söz konusu değildir. Örneğin, 1973-79'da, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşanan ilk ciddi ekonomik kriz sırasında, İngiltere'de kol işçilerinin sayısı %9,6 kadar düştü, büro çalışanları sadece %1 kadar yükseldi, oysa menejerler ve idarecilerin sayısı %22,1, profesyoneller ise %17,9'luk bir artış gösterdi.⁷⁴ İstihdam sayıları elbette ki eksik bir göstergedir; ancak, ekonomik açıdan zor dönemlerin etkilerinin çelişkili sınıfsal konularda yer alanlar için olumsuz olmayabileceğini düşündürmeye yeter.

Benim bu bölümde ortaya attığım savlar ve kanıtlar bütün çalışanların işçi olmadıklarını, ancak çelişkili sınıfsal konulardaki menejerler, denetleyiciler ve yarı-özerk çalışanların proletaryadan ayrı, benim 'yeni orta sınıf' (YOS) dediğim bir toplumsal tabakayı oluşturdukları düşüncesini içerir. Ancak, daha iyisini bulamıyor olmama rağmen YOS adlandırmasından da memnun değilim.

YOS adlandırmasının tam uygun olmamasının nedenlerinden biri, YOS'un bir sınıf olmamasıdır. İşçilerle kapitalistlerin, üretim ilişkilerindeki konularından kaynaklanan ayrı ve bütünlüklü çıkarları vardır. YOS için ise böyle bir durum söz konusu değildir, çünkü çelişkili sınıfsal konuları bunları aynı anda iki ayrı yöne (menejerler ve denetleyiciler örneğinde kâh burjuvaziden kâh proletaryadan yana, yarı-özerk çalışanlar örneğinde ise kâh küçük burjuvaziden kâh proletaryadan yana) çeker. Stanley Aronowitz'in Ehrenreich'lerin geliştirdiği 'profesyonel-menejer sınıfı' kavramını tartışırken oldukça kaba bir dille ifade ettiği gibi, "PMS bir katman"dır.⁷⁵ Başka bir deyişle, PMS, temel çelişkinin iki kutbu olan sermaye ile ücretli emek arasında belirsiz ve ara bir konumda bulunmak gibi ortak özellikleri olan, homojen olmayan toplumsal tabakalar topluluğudur. Bu noktanın önemli uzantıları vardır. Demek ki, YOS ile diğer sınıflar arasında çok kesin bir ayrım yoktur. Üst ucunda fiilen yönetici sınıfın bir parçasını oluşturan üst yönetim kademelerine kayarken, alt ucunda işçi sınıfıyla birleşir. Çelişkili sınıfsal konularda yer alanları burjuvaziden ve proletaryadan ayıran sınırlar bulanıktır.

Bu pek çok bakımdan doğrudur. Örneğin, bazı çalışan grupları zaman zaman YOS'a girip çıkabilirler. Bu yüzden, çözümlenmiş büro işçisinin yüzyılın ilk bölümünde çelişkili sınıfsal konularda yer aldıklarını söylemek akla yatkın görünmektedir. Büro işçileri o aşamada sermayenin işlevlerine yakından katılıyorlardı. Charles Booth'un 1890'larda tanımladığı büro işçileri ile işveren arasındaki 'yakın ve kişisel' ilişki kesinlikle bir güven ilişkisine dayanıyor, çalışan kişiye önemli gizli bilgiler emanet edilip geniş bir inisiyatif alanı tanınıyordu. Gelgelelim, daha önceden belirttiğim gibi, bu yüzyılın akşığı içerisinde hem büro işçilerinin sayısında muazzam bir büyümeye, hem de, aynı zamanda, sermaye işlevinin yerine getirilmesinden önemli derecede dışlanmaları süreci yaşanmıştır.

Yeni orta sınıfın büyüklüğü sorunu buradan kaynaklanır. Tablo I'e göre, 1979'da İngiltere'de toplam işgücünün %30'dan az bir kısmını profesyoneller, menejerler ve idareciler oluşturuyordu. Ancak, Tablo I'de marksist

kavramlar değil, meslek kategorileri kullanılmaktadır. Bu görevlilerin hepsi çelişkili sınıfsal konumlarda bulunmazlar. Bunun en açık örneği alt kademedeki profesyonellerdir. 1971'de alt düzey profesyoneller grubu bütün profesyonellerin %70'inden fazlasını oluştuyordu. Alt düzey profesyonellerin yarısından fazlası kadın, bunların %58'i de hemfire ve öğretmendi.⁷⁶ Tablo IV'de kadın alt düzey profesyonellerin bütün meslek 'sınıflarının ortalama kazancından daha az kazandıkları görölmektedir.

Bu olgular yalnızca bir göstergedir. Ama herhalde çoğu alt düzey profesyonel (öğretmenler, hemfireler, teknik ressamlar, laboratuvar teknisyenleri, sosyal hizmet görevlileri) işçi sınıfının bir parçasını oluştururlar (aslında pek çok teknik ressam her koşulda meta üreten, kolektif emeğe katılan üretken işçilerdir). Geriye toplam işgücünün herhalde %5'ini oluşturan üst düzey profesyoneller (1979 yılı rakamlarında üst ve alt düzey profesyoneller arasında bir ayrım yapılmaz) ile %12.7'sini oluşturan menejerler ve idareciler kalmaktadır. Bunlara %5.9'luk ustabaşları da eklersek, işgücünün %23.6'sı gibi bir toplam elde ederiz. Bu toplam YOS'un büyüklüğü açısından kesinlikle aşırı bir tahmindir. Yüksek düzey profesyonellere bilim adamları, muhasebeciler, gazeteciler, avukatlar, doktorlar, diğçiler ve mühendisler gibi kategoriler de girer. Bunların ne kadarının kendilerinin ya da başkalarının emeği üzerinde kayda değer bir denetim uygulayabildikleri ampirik araştırmaların konusu olmalıdır; ancak, pek çoğunun böylesi bir denetim uygulayamadığı kesindir. Aynı durum herhalde bazı menejerler ve idareciler açısından da geçerlidir. Örneğin, kamu hizmetlerini yürüten idarecilerin ne kadarının menejerlikle ilgili bir işlev üstlendikleri bakanlıktan bakanlığa değişiklik gösterir.

Benim elimdeki kanıtlar YOS'un büyüklüğünü saptamak açısından yetersiz kalıyor. Bir tahminle toplam işgücünün %10'undan fazlasını ama %20'sinden azını (2.5-4.5 milyon görevli) oluştururlar. Öte yandan, üretken işçilerle alt düzey profesyonellerden oluşan işçi sınıfı bütün çalışanlar içinde %75'lik bir oranı kapsar. İşsizleri de dahil edersek İngiltere'de yaklaşık 21 milyon işçi vardır. İşçi sınıfına veda demek için zaman biraz erkendir.